

УДК 343.85

*Мирошніченко Анатолій Костянтинівич,
аспірант кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса,
Класичний приватний університет*

ЗАПОБІЖНИЙ ВПЛИВ САНКЦІЙ ТА ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ ПРОТИ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ ТА СУДУ

Зазначається, що запобігання злочинам визнане одним із головних напрямків у протидії злочинності. Саме тому актуальність питань, пов'язаних із загальною та спеціальною превенцією залишається незмінно високою. Метою статті визначено дослідження побудови санкцій статей розділу XV КК «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян», що стосуються злочинів, вчинених проти працівника правоохоронного органу та суду та їх реалізація через застосування покарання.

Проаналізовано санкції ст.ст. 342, 343, 345, 347, 348, 349 КК та досліджено судову практику призначення покарання за вищевказаними санкціями статей. Окреслені питання, пов'язані з мотивом помсти щодо працівників правоохоронних органів та суду, мотивація злочинної поведінки особи, а також визначено співвідношення запобіжного впливу кримінального закону та думки громадян. Наостанок вказано власне бачення деяких проблем, пов'язаних із застосуванням кримінально-правових санкцій за злочини проти працівників правоохоронного органу та суду, запропоновано власний підхід до їх вирішення, а також визначені питання, що підлягають подальшому дослідженню.

Ключові слова: закон, запобігання злочинам, злочин, покарання, санкція, правоохоронний орган, суд, працівник, помста.

Постановка проблеми. Запобігання злочинам визнане одним із головних напрямків у протидії злочинності. Саме тому актуальність питань, пов'язаних із загальною та спеціальною превенцією залишається незмінно високою. Основна увага приділяється усуненню причин, які породжують злочинність і сприяють вчиненню злочинів.

Кримінальний кодекс України (далі – КК) передбачає запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, як цілі покарання [7]. Але загальне запобігання – це не самоціль покарання, адже воно здійснюється суспільством з метою обмежити себе в майбутньому від шкоди, що завдається злочинами. Згідно з ч. 1 ст. 1 КК, кримінальний закон має одним із своїх завдань запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання КК визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, котрі їх вчинили (ч. 2 ст. 1) [7]. Результат досягається не окремо закріпленням у нормі складом злочину й окремо передбаченням за його вчинення покарання, а їх спільним впливом на свідомість людей [15, с. 9]. Тобто одним із елементів, що задіяні в комплексному процесі запобігання злочинності, є кримінально-правові санкції, котрі моделюють можливе кримінальне покарання.

Задля виключення невдоволення суспільства й окремих громадян, їх зневіри у справедливості покарання, що може спровокувати помсту, необхідно обирати такі санкції та призначати таке покарання, яке б задовольняло суспільство й потерпілу особу, з одного

боку та було достатнім для винної особи й слугувало запобіганню злочинам. Співрозмірність покарання і злочину необхідна, оскільки покарання повинне призначатися із урахуванням тяжкості вчиненого злочину та особи винного. Тобто при побудові кримінальних-правових санкцій необхідно враховувати тяжкість вчиненого злочину, мету покарання, а при застосуванні санкцій та призначенні покарання треба усебічно вивчити особу винну у вчиненні злочину і врахувати пом'якшуючі та обтяжуючі обставини.

Зафіксовані у праві санкції відіграють запобіжну роль мотиву, протилежного мотиву злочинної дії, а отже, покарання, що загрожує, може призвести до відмови від злочину. Як відомо, О.Е. Лейст зазначав, що основна мета санкцій – запобігання правопорушень, а якщо правопорушення скоєне, то застосування і реалізація санкції спрямовані на досягнення завдання загальної та спеціальної превенції [8, с. 7].

Актуальність останніх досліджень і публікацій. Науковці постійно наголошують на тому, що у кримінальному праві на зміну періодам приватної помсти та композиції прийшов період запобігання злочинам, котрий панує в наш час. Найбільш вагомий внесок внесли вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: О. М. Бандурка, А. М. Бойко, В. І. Борисов, Ю. П. Битяк, В. В. Голіна, Л. М. Давиденко, І. М. Даньшин, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. Г. Кальман, В. Є. Квашиш, О. О. Книженко, О. М. Костенко, І. П. Лановенко, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, М. І. Мельник, О. А. Мартиненко, А. А. Музика, С. І. Нежурбіда, В. А. Нерсесян, Н. А. Орловська, О. П. Рябчинська, В. В. Сташиш, В. Я. Тацій, В. О. Туляков, В. І. Тютюгін, В. І. Шакур, П. Л. Фріс та інші вчені. Так, слід погодитись із твердженням І.М. Даньшина, що суспільство значно більше зацікавлене в тому, щоб не допустити злочин, ніж покарати особу вже після того, як вона завдала шкоду суспільним відносинам [2, с. 97]. Особливо на запобіжній ролі санкцій та покарання наголошувалось в роботах Т. А. Денисової [4], О. О. Книженко [5], А. А. Музики [9], Н. А. Орловської [11], О. П. Рябчинської [13], Ю. В. Філея [3]. Незважаючи на значний науковий доробок в частині запобіжної функції санкцій та покарання, залишається невирішеним питання який запобіжний вплив мають санкції та призначене покарання за злочини, вчинені проти працівника правоохоронного органу та суду.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження побудови санкцій статей розділу XV КК «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян», що стосуються злочинів, вчинених проти працівника правоохоронного органу та суду та їх реалізація через застосування покарання.

Вказана мета обумовила наступні завдання: – проаналізувати санкції ст. 342 КК «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб»; ст. 343 КК «Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця»; ст. 345 КК «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу»; ст. 347 КК «Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця»; ст. 348 КК «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця»; ст. 349 КК «Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника»; – дослідити судову практику по призначенню покарання за вищевказаними санкціями статей; – висвітлити питання,

пов'язане з мотивом помсти щодо працівників правоохоронних органів та суду, а також мотивація злочинної поведінки особи; – визначити співвідношення запобіжного впливу кримінального закону та думки громадян; – встановити питання, що підлягають подальшому дослідженню.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність встановлення відповідальності за злочини, вчинені проти працівника правоохоронного органу та суду визнавалася завжди й усіма, оскільки вказані злочини посягають на суспільні відносини, що забезпечують законну діяльність органів суду та правоохоронних органів. Відтак, види та обсяги покарання, що містяться в санкціях, вказують на пріоритети й важливість охоронюваних кримінальним законом об'єктів. Аналіз санкцій ст.ст. 342, 343, 345, 347, 348, 349 КК показує, що загалом вони відповідають основним вимогам, визначеним у Загальній частині КК, у т.ч. тяжкості вчиненого злочину. Однак, на наш погляд, проблема співрозмірності санкцій, їх погодженості між собою полягає в тому, щоб кожна конкретна санкція не тільки відображала характер і ступінь суспільної небезпеки діяння, але й узгоджувалася із санкціями за інші злочини. Зокрема, це стосується злочинів проти життя та здоров'я особи. З кримінологічної позиції такі санкції як, наприклад, ч. 1 ст. 129 КК «Погроза вбивством» та ч. 1 ст. 345 КК «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу» загалом корельовано. Однак, у ч. 2 ст. 129 КК та ч. 4 ст. ст. 345 КК існують суттєві розбіжності. Зокрема, за погрозу вбивством, що вчинене членом організованої групи передбачене покарання у виді позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років. За погрозу вбивством або насильство щодо працівника правоохоронного органу, вчинених організованою групою, покарання встановлено позбавленням волі на строк від семи до чотирнадцяти років. Так само, суттєві розбіжності існують між умисним спричиненням легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень громадянам та умисним заподіянням працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв, легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків.

На перший погляд, законодавець має рацію, щодо встановлення підвищених санкцій саме за злочини, що вчинені проти працівника суду та правоохоронного органу. Проте, громадська думка є дещо відмінною від загальноприйнятних позицій, про що ми зазначимо нижче.

Як показало вивчення нами матеріалів судової практики, серед осіб, які вчинили злочини проти працівника суду та правоохоронного органу, у більшості випадків таким особам суди призначають покарання у виді позбавлення волі з реальним його відбуванням. Одночасно, суди не завжди враховують віктимна поведінку судді та працівника правоохоронного органу, що може спровокувати злочинну поведінку. Так, сьогодні в Україні має місце парадоксальна ситуація: якщо громадянин заявляє, що його побила інша цивільна особа і надає відповідну медичну довідку про наявність слідів побиття – компетентні органи діють відповідно до вимог КПК України, відкривають кримінальне провадження, у рамках якого проводять необхідні слідчі дії. Але якщо потерпілий зазначить, що він був побитий співробітником поліції, то замість невідкладного порушення справи, його заява направляється для проведення службової перевірки у те саме відомство, від представника якого потерпілий постраждав. Це не дає змогу проводити певні слідчі дії (огляд місця події, обшук, виїмка, очна ставка, пред'явлення для впізнання, відтворення обстановки та обставин події, проведення експертиз тощо), призводить до певних порушень та провокує невдоволення громадян. Тому співвідношення між погрозою санкції і практикою призначення покарання

залишається дуже складним. На нашу думку, це значно ослаблює загальнозапобіжний ефект кримінального закону.

Це підтверджують дані проведеного нами анкетування. Так, більш ніж 80% опитаних громадян вважають застосування до них покарання за злочин проти працівників суду та правоохоронного органу занадто суворим, таким, що не враховує мотиви вченого злочину. Звичайно, громадську думку не можна вважати об'єктивним критерієм дійсної ефективності кримінального закону, однак саме існування уявлень про його недостатню ефективність негативно впливає на досягнення цілей запобігання злочинам. Для того, щоб призначити справедливе покарання, необхідно не тільки визначити справедливу санкцію, а й правильно її реалізувати через покарання.

Важливим фактором, що знижує загальнозапобіжну функцію кримінального закону, є стійка впевненість громадян у тому, що органи поліції, прокуратури, суди і вся правоохоронна система в цілому є корумпованою. Так, 55% опитаних нами громадян вважають, що більшість злочинців з легкістю уникають реальної кримінальної відповідальності завдяки хабарництву в правоохоронних органах, а відповідальність несуть тільки дрібні злочинці, які не можуть «відкупитися». Одночасно, «добиваючись справедливості» на лави підсудних потрапляють люди, що постраждали від жорстокості, насильства та несправедливості з боку правоохоронців та суддів і через це намагалися помститися їм за образу.

Ще одним фактором, який знижує загальнопревентивну функцію кримінального закону, є недостатня поінформованість громадян про види та обсяги передбаченого покарання за злочини проти працівників правоохоронного органу та суду. Звичайно ж, для того, щоб кримінально-правові санкції здійснювали стримувальний вплив, населення повинно мати про них хоч якусь уяву. А виходить, що людина починає цікавитися можливим покаранням лише після того, як вона скоїла злочин. Вважаємо, що немає необхідності, щоб усі члени суспільства точно знали, які види та обсяги покарання передбачені в санкції за той чи інший злочин. Однак загальна уява про ступінь суворості покарання як вираження суспільної небезпеки злочину все-таки повинна бути. Адже як свого часу зазначали А. Б. Сахаров, С. В. Бородин та ін., запобіжна роль кримінального закону реалізується через психологічний вплив на свідомість громадян [14, с. 74].

На думку В.А. Ломако, хоча переважна частина громадян не вчиняють злочинів внаслідок своїх моральних властивостей, звичок, громадських, релігійних настанов і переконань, проте стосовно таких осіб «кримінальне покарання теж впливає позитивно, підвищує правову культуру, виховує нетерпиме ставлення до злочинців, формує відповідний рівень правосвідомості. Досягнення мети загального попередження забезпечується самим оприлюдненням законів, санкції яких попереджують про покарання» [6, с.304-305]. І. Анденес стосовно деяких видів злочинної поведінки поділив населення на три категорії: а) законослухняні люди, які прямують правильним шляхом незалежно від погрози закону; б) потенційні злочинці, котрі порушили б закон, якщо б не було погрози покаранням; в) злочинці, які, цілком імовірно, бояться закону, але не настільки, щоб це утримувало їх від злочинів. Запобіжний ефект, що здійснює погроза покарання, діє тільки відносно другої категорії [1, с. 125]. Дані різних соціологічних досліджень, опубліковані в юридичній літературі, показують, що кількість осіб, котрі утримуються від вчинення злочинів під впливом страху перед покаранням, коливається від 14% до 24% [10, с.14-15; 12, с.43; 3, с. 62].

На нашу думку, цю класифікацію необхідно доповнити ще одним пунктом: злочинці, котрі не вчинили б злочину, якби були впевнені в невідворотності відповідальності. У юридичній практиці трапляються випадки вчинення злочину під

впливом помсти. У вивчених нами матеріалах кримінальних проваджень (справ) є мотив помсти прямо чи опосередковано. У таких людей страх бути покараним значно менший, ніж страх перед юридичними санкціями, оскільки за їх визначенням злочин вчинено «за бажанням відновити справедливість». Проте, у більшості випадків злочинець часто діє виходячи з припущення, що все обійдеться, а думка про те, що відбудеться, якщо його затримують, відходить на другий план. Тому підвищення ступеня невідворотності відповідальності веде до скорочення злочинності. Принцип невідворотності означає, що винні у вчиненні злочинів не повинні залишатися безкарними. Як тільки скоєно злочин та порушена кримінально-правова заборона, погроза закону повинна ставати реальною і невідворотною. Суспільство повинно бути переконане в тому, що покарання не тільки передбачене в санкції, але й реально застосовується.

Висновки. Підсумовуючи викладене можна зазначити, що нами вказано власне бачення деяких проблем, пов'язаних з побудовою та застосуванням кримінально-правових санкцій за злочини проти працівників правоохоронного органу та суду, а також запропоновано власний підхід до їх вирішення. Тимчасово досягти мети запобігання злочинам можна за допомогою призначення покарання у виді позбавлення волі, проте якщо таке покарання не відповідає тяжкості злочину, не є достатнім, не враховує особу злочинця, пом'якшуючі та обтяжуючі обставини, кінцева мета не завжди досягається, оскільки сутність запобіжного впливу в досягненні постійно триваючого результату. Необхідно чітко розуміти, тимчасово ізолювавши злочинця держава може програти, і особа, «зіпсована» покаранням, після звільнення буде вчиняти нові, ще й більш жорстокі, злочини. Недопустимо, щоб відбування покарання робило людину більш небезпечною для суспільства, ніж до засудження. Тому в подальшому необхідно дослідити, на нашу думку, вплив покарання на особу злочинця. Також необхідно приділити увагу застосуванню альтернативних позбавленню волі видів покарання, можливості звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі з випробуванням при наявності підстав.

Список використаних джерел

1. Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений / Пер. с англ. В. М. Когана. – М.: Прогресс, 1979. – 264 с.
2. Даньшин И.Н. За преступление – наказание / И.Н. Даньшин. – Харьков: «Вища школа», 1975. – 106 с.
3. Денисова Т. А. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : монографія / Т. А. Денисова, Ю. В. Філей. – Київ : Центр навчальної літератури, 2008. – 176 с.
4. Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: Монографія / Т. А. Денисова. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2007. – 340 с.
5. Книженко О. О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / О. О. Книженко. – ХНУВС. – Харків, 2011. – 431 с.
6. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. – Х.: Юрінком Інтер – Право, 2002. – 416 с.
7. Кримінальний кодекс України [Текст] : прийнятий сьомою сес. Верхов. Ради України 05.04.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 25/26. – Ст. 131.
8. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы) / О.Э. Лейст. – Москва: Изд-во МГУ, 1981. – 240 с.

9. Музика А. А. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення: монографія / А. А. Музика, О. П. Горох. – Київ: Паливода А. В., 2012. – 404 с.
10. Наумов А. В. Механізм уголовно-правового регулювання // Кримінологіческие и уголовно-правовые идеи борьбы с преступностью / С. В. Бородин, В. В. Лунев, Г. Л. Кригер. – Москва: Ин-т гос. и права РАН, 1996. – С. 4-25.
11. Орловська Н. А. Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Н. А. Орловська. – Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2012. – 434 с.
12. Полубинская С. В. Цели уголовного наказания / Отв. ред. И. И. Карпец. – Москва: Наука, 1990. – 138 с.
13. Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія / О. П. Рябчинська. – Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. – 448 с.
14. Сахаров А. Б. Предупредительная функция советского уголовного закона // Актуальные проблемы уголовного права / С. В. Бородин, В. М. Коган. – Москва: Ин-т гос. и права АН СССР, 1988. – С. 73-82.
15. Филимонов В. Д. Норма уголовного права / В. Д. Филимонов. – Санкт-Петербург: Изд-во «Юрид. центр Пресс», 2004. – 281 с.

Мирошниченко А. К. Превентивное влияние санкции и наказания за преступления, совершенные против сотрудника правоохранительного органа и суда

Отмечается, что предотвращение преступлений признано одним из главных направлений в противодействии преступности. Именно поэтому актуальность вопросов, связанных с общей и специальной превенцией остается неизменно высокой. Целью статьи определено исследование построения санкций статей раздела XV УК «Преступления против авторитета органов государственной власти, органов местного самоуправления и объединений граждан», касающиеся преступлений, совершенных против сотрудников правоохранительного органа и суда и их реализацию посредством применение наказания.

Проанализированы санкции ст.ст. 342, 343, 345, 347, 348, 349 УК и исследованы материалы судебной практики назначения наказания по вышеуказанным санкциями статей. Обозначенные вопросы, связанные с мотивом мести в отношении сотрудников правоохранительных органов и суда, мотивацией преступного поведения лица, а также определено соотношение меры воздействия уголовного закона и мнения граждан. Указано собственное видение некоторых проблем, связанных с применением уголовно-правовых санкций за преступления против сотрудников правоохранительных органов и суда, предложено собственный подход к их решению, а также определены вопросы, подлежащие дальнейшему исследованию.

Ключевые слова: закон, предупреждение преступлений, преступление, наказание, санкция, правоохранительный орган, суд, сотрудник, месть.

Miroshnichenko A. K. Preventive impact of sanctions and penalties for offenses committed against a law enforcement officer and trial

It is noted that crime prevention is recognized as one of the main directions in combating crime. That is why the relevant questions related to the general and special prevention remains consistently high. The aim of the article is defined study of building sanctions Articles section XV of the Criminal Code, «Crimes against the credibility of public authorities, local governments

and associations of citizens» concerning crimes committed against members of the police and the court, and their implementation through the use of punishment.

Analyzed sanctions articles 342, 343, 345, 347, 348, 349 of the Criminal Code and studied jurisprudence of sentencing on the above sanctions articles. Designated issues associated with the motive of revenge against members of law enforcement and the court of criminal behavior motivated person, and also determined the ratio measures the impact of the criminal law and the citizens' opinion. Identified own vision of some of the problems associated with the use of criminal sanctions for crimes against law enforcement and the court suggested own approach to their solution, as well as identified issues to be further investigated.

Key words: *law, crime prevention, crime, punishment, penalty, law enforcement agency, court employees, locations.*

Надійшла до редакції 2 листопада 2016 р.

